

Tóth: Viivakoodi | Maailmankirjat

Riitta Vaismaa: ELÄMÄN VIIVAT

Krisztina Tóth: *Viivakoodi*. Suom. Juhani Huotari. Avain 2010.

Viivakoodi on viidentoista oivallisen novellin kokoelma, unkarilaisen lyyrikkona uransa aloittaneen **Krisztina Tóthin** ensimmäinen proosateos ja ensimmäinen suomennettu teos. **Juhani Huotarin** suomennos on pääosin onnistunut. Sujuva kieli johdattaa novellien usein utuiseen ja unenomaiseen tunnelmaan.

Viivakoodin aineksista olisi voinut syntyä romaanikin, vaikka kertoja eri novelleissa vaihtelee. Yhteisiä teemoja ovat lapsen tai nuoren näkökulma, syyllisyys, aikuistuminen, kuolema. Yhteisenä kehyksenä ovat myös kasvaminen ja eläminen reaaliosialismissa. Novellimuoto toimii erinomaisesti; Tóth hallitsee valitsemansa ilmaisun.

Novellit liittyvät löyhästi toisiinsa. Kymmenen ensimmäistä ovat selvästi sukua toisilleen. Ne lähestyvät asioita lapsen tai tytön lähtökohdista ja minäkertojaa käyttäen. Jälkimmäiset viisi tuovat kertojaksi nuoren aikuisen, liitossaan pettyneen ja petetyn nuoren naisen. Siirtymä viimeiseen kolmannekseen hieman hämmentää; tyyli ja aika on toinen. Alkupuolen novellit tapahtuvat joskus 1980-luvulla, viimeisen kolmanneksen novellit nykytodellisuudessa. Aikuinenkin kertoja on yhtä novellia lukuun ottamatta minä-hahmo. Viimeisessä novellissa palataan tyttökertojaan, joka tosin on jo novellin lopulla aikuinen. Viimeinen novelli on tunnelmaltaan niin poikkeava, että sen ei aivan vilpittömästi voi sanoa kiertävän ympyrää täydeksi.

Novelleilla on nimet ja kiehtovasti sulkeissa toiset nimet. Jälkimmäiset ovat kiintoisampia kuin itse pääotsikot konsanaan. Niistä muotoutuu tienviitat novelleihin. Ne ovat verkko, joka tekee kokoelmasta kokonaisuuden.

Takakansi korostaa reaaliosialismia ja sen kasvukipuja. Maininnan ei kannata antaa turhaan rajoittaa novellien lähestymistä. Vaikka sosialistinen Unkari on ensimmäisten novellien tapahtumapaikka, reaaliosialismi on kehyksenä täysin yleispätevälle ja yleisinhimilliselle kerronnalle. Lapsen näkökulma suodattaa järjestelmän piirteitä. Lapsi ei vielä paljon kyseenalaista vaan sopeutuu elämäänsä. Lasten vanhemmat tuntuvat suhtautuvan järjestelmään kriittisesti. Epäilevät äänenpainot välittyvät kuin varkain omintakeisen huumorin kautta. Vaikka vuonna 2006 unkariksi ilmestyneet novellit ajoittuvat enimmäkseen samaan ajanjaksoon kuin esim. **Herta Müllerin** Romanian kuvaukset, niissä ei ole samaa ahdistavaa tunnelmaa.

Naapurilähiön tyttö Ensimmäinen novelli "Avaimeton (Rajaviiva)" voisi tapahtua missä tahansa. Se kertoo rajasta nuoren ja vanhan sekä elämän ja kuoleman välillä. Se kertoo yleispätevästi mm. kasvamisesta, syyllisyydestä ja hankalista sosiaalisista tilanteista. "Penaali (Suuntaviiva)" käsittelee myös syyllisyyttä sekä itseään toistavaa kohtaloa. Samantapaista olisi voinut tapahtua suomalaisessa kansakoulussa 1950- ja 1960-luvulla.

Koulupuvut erottavat ja se, että opettajia kutsutaan tädeiksi ja sediksi. Ankeus ja lapsen nöyryytys mm. laulu- ja liikuntatunneilla eivät ole paikkaan tai järjestelmään sidoksissa.

“Sokkokartta (Elämänviiva)” kuvaa opiskelun alun haparointia uskottavasti ja tunnistettavasti. Äitien ja tyttären rajankäynnit ovat myös tuttuja. Huolenpito näyttäytyy äidin toistuvina fraaseina, jotka osoittavat nuorelle välinpitämättömyyttä ja luovat etäisyyttä, eivät toivottavaa läheisyyttä. “Muurahaiskartta (Tielinja)” on pikkutyön selviämistarina. Äiti lähtee taas synnyttämään kuollutta vauvaa ja jättää tytön oudon isoäidin luo erittäin outoon huusholliin. Muurahaisten aherrus vertautuu isoäidin kyltymättömään keräilyyn ja outoon puuhasteluun. Muurahaisilla on päämäärä, isoäidistä ei voi samaa sanoa.

Novellissa “Linna (Etulinja)” reaaliosialismi näkyy edellisiä novelleja selvemmin. Siinä kerrotaan yli rajan tapahtuvasta kaupankäynnistä. Järjestelmä ei puuhaa hyväksy; Franci-setä ja hänen nuori rakastettunsa joutuvat kuulusteluihin ja pahoinpideltyiksi naapurimaassa Slovakiassa. Tóth tavoittaa aidosti lapsen, joka tulkitsee kuulemansa oman elämänpiirinsä mukaisesti. Samassa novellissa tyttö pääsee tai joutuu kesäleirille, joka osoittautuu silkaksi simputuskeskukseksi. Olkapään patti pääsee hoitamattomana kehittymään verenmyrkytykseksi, kun lasten armeijan lääkäriellä on tärkeämpää tekemistä ohjaajatäidin kanssa. “Aita (Verilinja)” on synkkäsävyinen ja viittaa vuoden 1956 Unkarin tapahtumiin, niiden peittelemiseen ja pelkoon. Verilinja kulkee laittoman rajanylityksen seurauksista koiran kuolemaan.

Novellia “Haaleaa maitoa (Viivakoodi)” ei ole syyttä valittu niminovelliiksi. Suluissa oleva nimi kertoo olennaisen. Länneestä tulevassa tavarassa on viivakoodi, jonka merkitys saa mystisiä mittoja. Sitä verrataan oivaltavasti vangin ihoon tatuoituun numeroon, jonka takana on kaikki tieto vangista. Tyttö kirjoittaa omatekoisella viivakoodilla salaviestejä koulukirjojen sivuille. Opettajien kataluus on sukua “Penaalin” tunnelmille. Amerikkalainen tyttö tulee vierailulle toisesta maailmasta punaisessa tikkitakissaan ja aiheuttaa kaunaa ja kateutta. Teinikieli ja –angsti välittyvät onnistuneesti ja kiehtovasti.

“Minulla oli vain yksi vaaleanpunainen villapaita, joka sekin oli nukkaantunut ja alkoi jo menettää väriään monien pesukertojen jäljiltä, ja hihat ulottuivat hädin tuskin kyynärtaipeen alle, sillä vanhempani olivat tuoneet sen Wienistä minun ollessani vielä kahdeksannella luokalla; kahdessa vuodessa olin kasvanut kymmenen senttiä. Vaaleansiniset tossut, jotka sain yhdessä villapaidan kanssa, eivät enää mahtuneet, mutta minulla ei ollut sydäntä heittää niitä pois vaan säilytin niitä esillä eteisessä, ikään kuin olisin vastikään potkaissut ne jalastani. Annoin niille jonkinlaisen koriste-esineen aseman. Kumma kyllä, sama oli aikuisten laita: he suhtautuivat omituisesti palvoen kaikkeen, mikä tuli Länneestä. Setäni esimerkiksi asetti tyhjät kaljatölkit keittiön kaapin päälle riviin, aivan kuin Gössereiden ja Heinekenien muodostaman rivistön värikkäät sotilaat olisivat voittoisina pelastaneet jotakin siitä saavuttamattomasta, sähkövännännittävästä maailmasta, jossa tuoksuvat naiset ja syöksyvät autot etenivät pitkin mainosten värittämiä katuja. Länneestä saapuvien asioiden tunnusmerkinä oli viivakoodi: pienet

mustat viivat antoivat maagista vetovoimaa muuten mielenkiinnostomillekin esineille, koodi teki niistä toisen, olemuksessaan saavuttamattoman maailman airuita, sellaisen maailman, jossa esineet pakataan kiiltäviin tölkkeihin ja pakkauspaperiin, ihmisvartalot taas pehmeisiin kankaisiin. Kukaan ei koskaan pystynyt selittämään minulle, mitä nuo pikku viivat ja numerosarjat oikeastaan merkitsivät. Asioihin vihkiytynyt luokkatoverini, jonka vanhemmat tekivät säännöllisesti ostoksia tavallisten kuoevaisten saavuttamattomissa olevasta diplomaattikaupasta, sanoi vain, että koodi luetaan kassallaja siitä selviää kaikki. Oudolla tavalla se toi mieleeni vankien ranteeseen tatuoidun numeron, jonka takaa löytyi tuomitun nimi, ikä ja sukupuoli, mutta viivakoodi ei kertonut perheen kuiskutteluista tutusta helvetistä, vaan samaten kuiskutellen mainitusta maanpäällisestä paratiisista: tuonpuoleisesta maailmasta, jossa oli kaikkea, jossa kaikki olivat kauniita ja onnellisia, jopa käsittämättömän nuoria. Ainakin me teineinä kuvittelimme sen sellaiseksi. Jos satuimme kadulla näkemään erityisen hyvin pukeutuneita ja kauniita ihmisiä, vanhemmat muistivat aina mainita, että ne tulivat tietenkin lännestä.”

“Musta lumiukko (Viivaverkko)” on kerrassaan oivaltava kuvaus lähes kliseisestä itäisen Euroopan mammuttilähiöstä. Se on 11-kerroksisine taloineen, ikkunoineen ja parvekkeineen valtaisa viivaverkko mutta samalla lapsille turvallinen ja koti. Kun 100 000 asukkaan lähiön kaikilla viidensillä luokilla yhtenäisen opetussuunnitelman mukaan on samana päivinä biologiassa aiheena petunia, uuden marketin edustan kukkaistutuksista on jäljellä vain pöyhittyä multaa. Urbaaneille tarinoille on kasvualustaa. Novellissa “Kokolattiamatto (Vyöhykeliput)” Novellissa asennetaan mattoja — harmaata ja sammalenvihreää bukleta kokolattiamattoina huoneisiin, keittiöön ja eteiseen punaista muovimattoa. Vaikka mattoja asentavalla kaverin isällä on reteet puheet ja roisit työtävät, hän menee hiljaiseksi pelätessään poikansa huijanneen matkalippujen tarkastajaa.

Tyttö maailmalla Novelli “Kivilattia (Taso)” aloittaa aikuisten kertojien ja nykyaikaan ajoittuvien novellien sarjan. Se ei tosin oikein kuulu edes tähän jälkimmäiseen joukkoon. Novellissa nuori naiskirjailija matkustaa Japaniin hautaamaan nuoruuden haaveensa ja haavansa. Surrealistinen kuvaus Japanin byrokratiasta ja valvonnasta lentokentällä lähentelee sci-fiä. Tarkoitus lienee verrata kahta virkavaltaista järjestelmää ja suhteellistaa olojen eroja.

Novellissa “Vain yksi noita-akka (Linja on varattu)” nuori aikuinen muistelee lapsuuttaan. Petoksen sisältävä novelli on haikea, kuten ovat nuoren naisen kertomuksista myös “Mikä paikka tämä on? (Bikininiraja)” sekä “Tahdon tanssia (Sulkuviiva)”. Rantamuistot ovat usein vähän noloja. “Bikininiraja” voisikin tapahtua missä tahansa. Vain muisto DDR:stä tuodusta uimapuvusta sitoo sosialistiseen Unkariin. “Tahdon tanssia” kuvaa Unkarin maaseutua, jossa on paljon vanhaa mutta jonne mm. nykyaikainen kierrätys on tuonut laatikkonsa.

“Take five (Murtumakohta)” on novelleista ainoa, jota ei ole kerrottu minämuodossa. Nuori nainen asuu Pariisissa rupisessa ullakkohuoneessa ja hakee kansalaisuutta nöyryyttävässä virastossa. Suuressa kaupungissa ihmiset kohtaavat nimettöminä ja kaikki ovat vieraita.

“Miserere (Viivan veto)” on tunnelmaltaan raskas, vaikka aiempaa haikeuttakin on mukana. Kaikki kuitenkin kovin iljettävää, joten kokoelman päättävä novelli sekä muistuttaa muita että eroaa niistä.

Monella tapaa viiva vedetään, myös lopullinen viiva.

Viivakoodin suomennos tavoittaa novellien herkän tunnelman ja tiiviin latauksen. Turhan monta kertaa työ kuitenkin vaikuttaa keskeneräiseltä, kieltä ei ole ehditty muokata kunnolliseksi suomeksi. On myös sanoja, joita en tunnista suomen sanoiksi. Mikä on esim. nusa? Sitä ei tunne *Suomen kielen perussanakirjakaan*.

Riitta Vaismaa

[vaismaa\(at\)kaapeli.fi](mailto:vaismaa(at)kaapeli.fi)